

De Guernica a Sau

L'Estatut basc va ser redactat al mític poble de Guernica, i el català, al paradior turístic franquista de Sau. Dues bones mostres de la situació en què els respectius nacionalistes iniciaven la transició, segons el professor de la Universitat de Deusto Toni Strubell. Els bascos, per a l'autor, han aprofitat els símbols al seu abast, una oportunitat que els catalans han perdut.

Després d'un llarg període de dictadura, és lògic pensar que un dels principals referents per decidir el temps que caracteritzarà el reviscolament d'un moviment nacionalista sigui el període immediatament anterior a la pèrdua de les llibertats. En el nostre cas, i en el dels bascos, seria el previ al 1939. Però tan vital o més que els fets d'aquell període en sí és el tractament que se n'ha fet pel que fa a la seva inserció en la memòria històrica col·lectiva. Crec que és en aquest darrer procés que cal trobar les grans diferències que marquen avui els nacionalismes català i basc.

En la guerra, els bascos van perdre ràpidament el territori, van patir greus atacs feixistes internacionalment denunciats –Guernica, Durango–, i van tenir clar qui era l'agressor. No hi va planar –ni hi plana avui– una síndrome de Guerra Civil, aquella que als catalans tant ens burxa l'orella amb allò tan enfadós del: “*También hubo catalanes en el otro bando.*” La guerra al País Basc tampoc no va donar temps per a l'aparició de turbulències nascudes de les confrontacions i la repressió com les que patírem els catalans a la rereguarda, tan fàcilment atribuïbles a les “autoritats” catalanes. Entre els bascos, la guerra, fins i tot perduda, ha resultat un excel·lent brou de cultiu per al pensament mític.

Aquella visió simplista, però efectiva, del passat mitificat fou un excel·lent planter ideològic per a l'aparició d'ETA en la darrera meitat de la dictadura. Agradi o no, vist des d'avui, ETA va esdevenir el veritable motor del nacionalisme basc. Obria la porta a una radicalitat justificable a ulls de grans sectors. Venia a suplir la passivitat d'un PNB-EAJ, que, com molts nacionalistes catalans, dormitava en el camp de l'especulació antifranquista, cultivava la cultueta i vivia del record de les mateixes batalletes. Potser és per això que el Pacte Democràtic només fou quarta força i el PNB segona a les

vitals eleccions del 15-J. També podia explicar com ERC –a qui el Consejo del Reino també “ajudava” amb una escandalosa il·legalitat– va ser la darrera força parlamentària amb un sol escó. Certament, per als hereus del *atado y bien atado*, deixar els primers del 1936 com a últims del 1976 fou tot un símbol prometedor de com anirien les coses a Catalunya, on tot anava a favor dels que més renúncies feien.

L'aparició d'un fort imaginari col·lectiu ben socialitzat entre els bascos a partir del 1960 era un excel·lent revulsiu per lligar amb la mentalitat del 1937, on s'havien “deixat” les coses. L'aparició de mots com *gudari*, per descriure'n els membres, no deixa espai al dubte. Paral·lelament, el Guernica de Picasso feia de gran icona del poble perseguit, bombardejat. Des de la seva exposició a París el 1937, suscità grans simpaties per la causa dins i fora del país. Les antigues fotos de *gudari* esclopats enarborant la ikurriina en posicions indefensables, es reintroduïa com a *leitmotiv* perfecte.

S'estava reproduint una visió simplista de la realitat històrica? Evidentment. Però era el que necessita tota nació sense estat –i sense llibertats– en el moment de la reafirmació. Es tractava del rerefons ideològic imprescindible per a tot país disposat a jugar fort.

I els catalans? Uf, els catalans! Amb una visió mediterrània de la realitat, els catalans ho teníem tot més relatiu, més complicat, més fotut per fer lectures en blanc i negre. Jaume Lorés ja va dir en un article que només un brètol mitificaria la Guerra Civil. I així ens ha anat... Els catalans, amb el nostre noucentisme irreductible, vam conrear molt escassament el pensament mític nacionalista. Els que ho feien, en minúscules i amb comptagotes, es trobaven amb una actitud que realment féu tanta o més feina que la mateixa censura feixista.

Sobre la falta d'una mitologia catalana efectiva, J. B. Culla ha arribat a dir, en un article del 1997, que, al contrari que

l'espanyola, la mitologia nacionalista catalana s'ha portat a terme "a contracorrent, en condicions precàries i sense l'ajut d'un estat propi". És absolutament cert. En comptes de mitologia nacionalista, les figures referencials catalanes no paraven de proclamar un esperit reconciliador. Segurament fou l'esperit que féu escollir un parador franquista de turisme –al pantà de Sau– com a marc per a la redacció de l'Estatut. No pot estranyar a ningú que, d'un document redactat en un lloc així, en resultés l'estrangulació de l'economia i el nauseabund aroma a *café para todos* que encara ens embafa.

Aquest clima, amb l'ofec de tot intent seriós de conreu de pensament mític (Pere Quart, Fèlix Cucurull, Manuel de Pedrolo, Joan Brossa, el Salvat-Papasseit independentista, eren convenientment escombrats), és el que ajuda a explicar l'acomplexament d'avui. Com que no vam donar un caire reivindicatiu i emotiu al nostre passat arravatat, mai no s'ha pogut vèncer un cert sentit de ridícul i molta covardia acomodaticia. No volíem –ni volem– que ens acusessin de brètols. Amb una pel·lícula sobre Companys en vam tenir prou per remoure la consciència de les elits.

És que els catalans no teníem res a mitificar? La veritat és que hi havia –hi ha– mil i un elements mitificables a l'entorn de la guerra i el període republicà: l'esclafament dels militars el 18 de juliol, les col·lectivitzacions, l'assassinat de Sunyol, la massiva venda popular dels més petits de tots de Lola Anglada –una icona de càrrega mítica, on n'hi hagué–, l'assassinat de Companys, el gran sacrifici de la batalla de l'Ebre, el bombardeig de Lleida (tan semblant al de Guernica, però del tot desaprofitat pel publicisme catalanista), Alacant: darrera ciutat en caure, la prohibició del català a partir del 1939, el fet que ERC fos partit majoritari a Catalunya durant tota la República (i il·legal el 1976!), i així podríem seguir. Però una mà negra n'ha impossibilitat una mitificació massiva socialment efectiva. La memòria històrica ha estat objecte de col·leccionista, de projectes suprimits (què fou del projecte làser per Macià aprovat a Barcelona?), d'homenatges quasi clandestins i, sovint, estigmatitzats pels mitjans i oponents polítics (recordem el paperet del senyor Ribó a l'homenatge a Companys d'Irun el 29 d'agost passat). En definitiva, van aconseguir posar sordina a tots els elements que els mags de la transició consideraven perillosos per a la salut de

la *España de las autonomías*. I així ens ha anat. Una enquesta dels anys noranta revelava que sols un 34% de la població catalana sabia qui havia estat Lluís Companys i Jover. Missió acomplerta.

Quin és el resultat en la Catalunya i el País Basc d'avui d'aquestes tradicions divergents? Nit i dia. Els bascos han comprès allò que tota nació sense estat ha de saber: que si no era emocionant el poble, les possibilitats d'exercir una pedagogia en la població eren escasses. Això s'ha vist amb el basc, la popularitat del qual només s'explica per les tremendes campanyes populars que se n'han fet a favor. En canvi, a Catalunya, hem pogut veure com la inèrcia que fa néixer l'educació-en-català-per-decret, sense l'acompanyament de campanyes generalistes de normalització, ha fet del català un idioma contemplat amb indiferència per un sector gens menyspreable de jovent.

Certament, els bascos han sabut cultivar molt millor la memòria històrica i els sentiments probascos entre propis i aliens. Ho han sabut fer amb menys recursos històrics que els catalans. Han fet que el mot "Guernica" (nom d'un Estatut que, de fet, els partits nacionalistes van superar ja fa anys) evoqui la idea de tot un poble heroic. Només cal recordar com en el 50è aniversari del terrible bombardeig, l'any 1987, es van reunir 70.000 persones –moltes de les quals eren joves– en aquella ciutat.

En canvi, el mot "Sau" –que dona nom a l'Estatut català– sempre ha sonat a parador de turisme. A Catalunya, l'àmplia pràctica de l'autocensura ha estat la responsable directa del segrest d'una memòria col·lectiva que, si s'hagués activat als primers anys setanta, segurament hauria permès el renaixement d'una Catalunya ben diferent a l'actual. Ara hi domina un autonomisme mancat de projecte i cor, un entreteniment a la mida dels interessos d'una CiU que sembla dur-nos cada dia més endins del cul-de-sac de la història. Pel contrari, al País Basc –i malgrat la violència actual, que tan negativa és– la sensació de camí obert cap a un futur lliure existeix en la societat. El trist és que hi hagi nacionalistes catalans que l'únic que fan per buscar un camí semblant és posar-se a la cua de l'expedició basca. Ja fóra hora que el catalanisme s'espolsés el pujolisme de les orelles per obrir-se un camí propi. Així el país es retrobaria –finalment– amb la història i l'emoció catalanes.

Toni Strubell